

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ

БРОЙ 1

2022

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION

VOLUME 2

2022

**ТРУДОВОТО ВЪЗПИТАНИЕ В ДИМИТРОВСКАТА
ПИОНЕРСКА ОРГАНИЗАЦИЯ „СЕПТЕМВРИЙЧЕ“
1944 – 1989**

ПЕТЯ ДИМИТРОВА ИВАНОВА

*Petya Dimitrova Ivanova. LABOR EDUCATION IN DIMITROV-PIONER
ORGANIZATION “SEPTEMVRIYCHE” 1944-1989*

Резюме: Димитровска пионерска организация „Септемврийче“ е организация за деца и юноши, съществувала през периода 1944-1989 г. в България. „Септемврийче“ се определя като народна, антифашистска, културно-просветна и възпитателна, свободна, доброволна и патриотична организация на българските деца, която ще бъде „пръв помощник на училището“. Българската комунистическа партия вижда в лицето на организацията важен фактор за възпитанието на подрастващото поколение. Комплексната дейност, осъществявана от организацията с и в българското училище, е в основата на ефективността на възпитателната работа и път за постигане на „комунистическото възпитание“ на подрастващите. Постигането на т.нар. „всестранно развитие“ през периода се реализира чрез осъществяване на интелектуално, идейно-политическо, трудово, художествено-естетическо и физическо възпитание на децата. Трудовото възпитание се разглежда като основна страна на всестранното развитие на децата и в същото време изключително важна задача на комунистическото възпитание. За тази цел, в едно с училището, ДПО „Септемврийче“ осъществява мащабна дейност, свързана с трудовото възпитание на подрастващите. Детската организация използва разнообразни форми, методи и средства, за да формира в децата ново отношение към труда и трудови навици. В реализирането на трудовото възпитание през периода обаче се забелязват известни проблеми, които са свързани с характера на взаимоотношенията в социалистическото общество и официалната идеология– задължителен харак-

тер на трудовата дейност, който води до липса на мотивация, срыв на трудовия морал, на-товарване на децата с физически труд, несъобразен с възрастта, неефективност (напр. ЕСПУ с УПК) и др.

Предмет на настоящата статия са целта, съдържанието, методите, формите и средствата за трудово възпитание, осъществявано от ДПО „Септемврийче“ през периода 1944-1989 г. Изследователските методи и подходи, които се използват, са сравнително-исторически, аналитико-синтетичен, фактографски, документален и херменевтичен метод в съчетание с проблемно-историческия, хронологически и извороведчески подход. В извадката на проучваните извори и литература се включват архивни документи, сведения и анализи с исторически и историко-педагогически характер.

Ключови думи: трудово възпитание, детска организация, методи, форми и средства за възпитание

Abstract: Dimitrov-pioneer organization “Septemvrijche” is an organization for children and adolescents that existed in the period 1944-1989 in Bulgaria. “Septemvrijche” is defined as a folk, antifascist, cultural, educational, free, voluntary and patriotic organization of the Bulgarian children, which will be the school’s first assistant. The Bulgarian Communist party sees the organization as an important factor in the education of younger generations. The complex activities carried out by the organization with the Bulgarian school is a major factor in the effectiveness of the educational work and path to achieving “communist education” of the adolescents. The achievement of the so-called “all-round development” of the adolescents during the period is realized through the implementation of intellectual, ideological-political, labor, artistic-aesthetic and physical education of children. Labor education is considered as the main aspect of the all-round development of children and at the same time, an extremely important task of communist education. For this purpose, together with the school, “Septemvrijche” carried out a large-scale activity related to the labor education of adolescent. The children’s organization used various forms, methods and means of education to form in the new society’s people a new attitude to work and work activities. In the implementation of labor education during the period, however certain problems are noticed, which are related to the character of the relationships in the socialist society – the mandatory nature of the labor activity, which leads to the lack of motivation, collapse of work morale, excessive workload with physical work not in accordance with the age, inefficiency, etc.

The subject of this article is the purpose, content, forms, methods and means of labor education carried out by Dimitrov-pioneer organization “Septemvrijche” during the period 1944-1989. The research methods and approaches that are used are comparative-historical, analytical-synthetic, factographic, documentary and hermeneutic method. The sample of studied sources and literature includes archival documents, reports and analyzes of historical and historical-pedagogical nature.

Key words: labor education, children’s organizations, forms, methods and means of education

1. Трудовото възпитание в годините на „народната демокрация“

Трудът стои в основата на разбирането за висока нравственост в зараждащата се след 1944 г. култура в България. През периода на социализма, той се разбира като обществена форма на човешка дейност, същност и съдържание на човешкия живот, а отношението към труда се разглежда като най-верен показател за нравствения облик на даден човек, мерило за неговото гражданско съзнание. „Той е първото основно условие на целия човешки живот, и то в такава степен, че в известен смисъл трябва да кажем: трудът е създавал самия човек.“ (Маркс и Енгелс за образованието и възпитанието, 1959: 31).

Във възпитателната система на организацията „Септемврийче“ обучението на децата чрез труд се прилага широко и има за цел да формира в тях ново разбиране за ролята на труда, ново отношение към него. Идеята е в подрастващите да се създаде интелектуална и психическа готовност да се трудят, осъзнавайки решаващото значение на труда в общите усилия за изграждане на новото общество и практическата им подготовка за конкретен труд в определен сектор от материалното или духовното производство. За новата власт след 1944 г., начело с Отечествения фронт и БРП (к), като ръководна партия, общественополезният труд¹ има огромно възпитателно значение. „Преди всичко в обществената работа подрастващите се учат да отдават своите знания, умения и сили в полза на обществото, възпитават се в правилно отношение към обществото и към обществения труд.“ (Павлов, И, Павлова И. и др., 1955: 91).

Според социалистическата педагогическа теория, в самия процес на обществена работа децата ще разберат най-добре, че трудът е „основа“ на човешкия живот, човешкото благополучие и култура. Чрез труда септемврийчетата ще се приобщат най-добре към обществото, заживявайки с неговите нужди и стремежи. В процеса на общественополезната работа ще се възпита и

¹ Под общественополезен труд се разбира доброволния труд, които септемврийчетата и чавдарчетата полагат в полза на обществото. Социалистическият труд се основава на обществената собственост върху средствата за производство и поради това една част от него има непосредствено обществен характер.

правилно отношение към обществената собственост и продукта на обществения труд. Особено значение има и колективистичният момент при общественополезния труд. Работейки заедно, децата ще изградят здрави другарски взаимоотношения, ще се научат да съгласуват своите усилия с усилията на другите.

Взаимстваната от съветската теория на възпитанието идея за „възпитателна сила на колектива“ стои в основата на контрола, който впоследствие детската организация и партията ще осъществяват върху своите „нови хора“ от най-крехка възраст. Възпитавани, че човешкото съществуване е невъзможно извън колективната организация на живота в социалистическата държава, малките септемврийчета ще бъдат идеално подготвени за колективистичния живот в социалистическото общество. Използването на обществената работа за създаване на трудови навици се подпомага и от импулсиращото въздействие на другите участници в работата, чрез влиянието на общественото мнение. В този контекст, трудовото възпитание, осъществявано предимно чрез полагане на общественополезен труд, обслужва непосредствено идеологическата цел на новата власт. Трудът се превръща в един от механизмите за манипулиране на представите на децата още от ранна детска възраст и средство за контрол.

Независимо от очертаните чисто идеологически ориентирани ползи, общественото полезния труд има и редица благоприятни въздействия върху децата. В процеса на обществената работа те се учат да планират и организират своята работа, да пестят времето, да преодоляват трудности и да се отнасят внимателно към инструментите. Обществената работа има благоприятен ефект и върху умственото развитие на децата. В работния процес нагледно и с помощта на ръката детето възприема най-различни свойства на предметите от околния свят, развива се зрението, слухът, обонянието, осезанието, а чрез това се обогатяват и уточняват техните възприятия и представи. Трудовата практика, най-добре убеждава подрастващите в истинността на изучаваните в часовете теоретични положения и факти. Трудът допринася и за физическото развитие на децата чрез повишаването на тяхната издръжливост, сръчност, сила и бързина. И не на последно място, някои от видовете труд възпитават и естетически чувства и подтикват децата към естетическо творчество.

В този контекст ръководителите в детската организация виждат в общественополезната работа естествен път за всестранното развитие на децата и го прилагат като един от основните възпитателни фактори в „Септемврийче“. За тази цел организацията включва децата в разнообразни общественополезни трудови дейности, които са от особено значение за общото им развитие. За да бъде ефективно, трудовото възпитание е необходимо да бъде съобразено с определени принципи.

Открояват се два основни принципа на осъществяваното трудово възпитание през периода. Първо, трудът в извънкласните и извънучилищните форми, е съобразен с образователните и възпитателните задачи на обучението в училище, не е самоцелен. Вторият принцип е свързан с презумпцията, че осъществяваният от децата труд, както и съпровождащите го преживявания и опит, са в основата на идеологическото и нравственото им формиране.

Обемът, съдържанието и характерът на осъществявания от децата труд следва да са съобразени с тяхното възрастово развитие, с техните нужди, сили и възможности. Често това условие не се спазва и децата са претоварени физически, което впоследствие пречи на усвояването на новите знания по основните учебни предмети в процеса на учене. От своя страна децата трябва да проявяват съзнателно отношение към конкретната трудова дейност, прилагайки наличните си знания и опит, като реализират определени творчески постижения. Тези критерии, взети заедно, обуславят постигнатите резултати в процеса на трудовото възпитание. Резултатността зависи и от условието, отделните трудови дейности и задачи да съвпадат с интересите и наклонностите на децата. Това условие в част от случаите също се пренебрегва в името на партийните изисквания и изпълнението на стопанския план.

Постигането на основната цел при трудовото възпитание се реализира чрез решаването на редица подзадачи, сред които са: формиране сред подрастващите на твърдо убеждение, че трудът е въпрос на чест и дълг за всеки гражданин на новото общество; възпитаване на стремеж и потребност от осъществяване на труд за общото благо; придобиване на трудови знания, умения и навици и ориентиране на подрастващите в избора на бъдеща професия в зависимост от техните интереси, склонности и в съответствие с потребностите на икономиката (Бодра смяна, год. 1, бр. 7).

Трудът като средство за извънкласно възпитание започва да се използва още от създаването на организация „Септемврийче“. Участието на децата в общественно-полезна трудова дейност започва от ранна училищна възраст. Многообразието от форми и средства е впечатляващо и цели обхващането на трудовата дейност от различни страни. Чавдарчетата и септемврийчетата през периода 1944-1947 г. участват в разнообразни форми и видове общественополезен труд – самообслужване в училището, благоустройство на училищния двор, работа на учебно-опитното поле, благоустройство на улици и дворове, събиране на вторични суровини и билки, дейности по опазване на природата и други занимания в зависимост от конкретните условия. При чавдарчетата широко се използва ръчната работа. През 1947 г. трудовата дейност на септемврийчетата е поставена „под знака на изпълнение на двегодишния стопански план“ като по този начин се поставя началото на партийната тенденция за по-тясно свързване на възпитанието на децата с живота (ЦДА, ф. 1058, оп. 1, а. е. 10, с. 18).

Осъществяваната през периода трудова дейност отговаря на определени методически изисквания, които са съобразени с възрастта на децата. Използваните методи при трудовото възпитание са разнообразни: екскурзии и наблюдения на трудовия процес в предприятия, фабрики и аграрни комплекси; използване на художествена литература с трудова тематика; колективна, групова и индивидуална общественополезна трудова дейност (Караиванова, С. съст.,1982) .

Включването в общественополезен труд както в клас, така и извън училище, поставя учениците в позицията на непосредствени участници, което импонира в тях чувството на самостоятелност и пълноценност, а материалният резултат от труда подпомага преодоляването на чувството за напрежение, умора и слабост. В контекста на практиката и примерите от действителността, характерни за годините 1944-1947, трудовото възпитание в определени случаи натоварва децата физически допълнително (бригадите, събирането на реколта или усиленият труд на полето), което се отразява неблагоприятно на общото им психо-физическо състояние. Използването на труда като механизъм за контрол и идеологическа манипулация опорочава възпитателната му стойност и ефективното му въздействие върху децата.

2. Трудовото възпитание през периода 1948 -1971 година

Трудовото възпитание в ДПО „Септемврийче“ след 1948 г. се осъществява посредством два основни канала – чрез извършването на общественополезен труд от пионерите и чрез детското научно-техническо творчество в контекста на политехническото обучение в държавното училище. През периода 1948-1968 г. полезността на трудовото възпитание се свързва най-вече с факта, че в трудовия процес се осъществяват най-добре елементите на политехническото образование.

Общественополезният труд, който пионерите и чавдарчетата полагат в периода, е от различен характер. Продължава се традицията, още от създаването на организацията, за полагане на труд в полза на училището. Дейностите в полза на училището са разнообразни – изработване на нагледни учебни пособия за различните кабинети (например хербарии, сборки от минерали, препарирани животни и др., уреди за кабинета по химия и физика и др.), озеленяване на училищните площи, почистване на класните стаи и други дейности. Голямо възпитателно значение се отдава на участието на пионерите и чавдарчетата в селскостопанската и земеделската дейност – участие в залесяване на определен район, помощ на ТКЗС (помощ при засаждане, плевене и беритба на реколтата, борба с вредители на селскостопанските култури, помощ при отглеждане на животни и др.) (Цонева, П., 2018: 291-332; Цонева, П., 2019: 351-361; Цонева, П., 2021: 188-224).

Постигането на възпитателни резултати от общественополезния труд на пионерите се обвързва с правилната му организация и ръководство (Павлов, Ив. и др., 1955: 95). През разглеждания период трудът полаган от чавдарчетата и пионерите е подчинен на учебно-възпитателните задачи на училището и на определени педагогически изисквания. Общественополезната работа се организира върху самодейността на пионерите, така че инициативата, планирането и организацията на работата да бъде в по-голямата си част дело на самите деца. Методическото изискване за съобразяване със склонностите, силите и интересите на децата при осъществяването на трудовата дейност и през този период частично се пренебрегва, а задължителният характер на труда, създава негативно отношение сред подрастващите към него.

Второто направление за осъществяване на трудовото възпитание в детската организация е изграждането на система за детско техническо творчество, пряко ангажирана със задачите на внедряващото се в страната политехническо обучение. Започналият в началото на 50-те години на ХХ в. в България процес на внедряване на политехническото обучение в общообразователните училища превръща извънкласната и извънучилищна работа, осъществявана от ДПО „Септемврийче“, във второто основно звено в този процес. По правило осъществяването на политехническото обучение става предимно в процеса на класно-урочните занятия. Чрез извънкласната работа в организацията по техника се разширяват знанията и практическите умения и навици на учениците по отделните предмети и се съдейства за свързването на теорията с практиката. От особено голямо значение за осъществяване на задачите на политехническото обучение играе извънкласната работа по електротехника, химически технологии, радиотехника, изучаване на автомобила, селскостопанските машини и др. (Павлов, И. и др., 1955: 98).

Извънкласната работа свързана с техниката, организирана и провеждана от ДПО „Септемврийче“, е в съответствие с учебната програма и работата в клас. Тя е в тясна връзка с учебните дисциплини и съдейства за прилагането на придобитите знания в производството. Друга характеристика на детското техническо творчество, осъществявано през периода, е неговият общественополезен характер и възпитателна насоченост към изграждане на социалистически патриотизъм и колективизъм. Независимо от идеологическия си характер, работата по техника на българските деца е едно от постиженията на образователната ни система през времето на социализма.

След 1948 г. широка популярност придобиват и различните форми за масови занимания по техническо възпитание: вечери на техниката; изложби на детското техническо творчество; лекции по специфични въпроси на науката и техниката; срещи на пионери с учени и рационализатори; провеждане на пионерски сборове посветени на физиката, химията и техниката; демонстрации на научно-технически филми; провеждане на тематични екскурзии, походи и пътешествия до предприятия и научни учреждения; четене на научно-популярна техническа литература; провеждане на „дни на техниката“ и други масови дейности. Най-голямо значение за разширяването на политехническия кръгзор на пионерите и чавдарчетата обаче продължават да играят различни-

те технически кръжоци – електротехнически, радиотехнически, по авио и корабомоделизъм, фототехника, „Сръчни ръце“, краеведчески (за изучаване на родния край) и др. За работата в техническите кръжоци при пионерската дружина се създават необходимите условия. Организира се работна стая или ъгъл, който се оборудва с необходимите инструменти и материали. Често при обзавеждането помощ оказват родителите и шефстващите предприятия.

През годините 1948-1968 трудът продължава да бъде едно от основните възпитателни средства, които се използват от ДПО „Септемврийче“. На преден план се извежда формирането на „комунистическо отношение към труда“, което е свързано с изграждане на производствени навици и умения, готовност за общественополезен и доброволен труд. Трудовото възпитание става иманентна част от разбирането за връзката на обучението с производствения труд. Под гръмките лозунги на властта обаче, стои скритата цел на тогавашното партийно ръководство „да се насочат и мотивират младежите към производствена и селскостопанска дейност, като негласно се налага предимството на физическия (производителен) пред умствения (интелектуален) труд, въпреки че марксизъм-ленинизмът отрича противоречието на двата вида труд в рамките на социалистическото/комунистическо общество.“(Чавдарова, А., 2016: 219).

3. Трудовото възпитание през периода на развитото социалистическо общество (1972–1989)

Наложено от XI конгрес на БКП изискване за осъществяване на преход към всеобщо средно образование и по-тясно свързване на обучението и възпитанието с производителния труд, води до утвърждаването на учебния труд като основен граждански дълг на пионерите. Непрекъснатото повишаване на ролята на пионерската организация в учебния процес и в осъществяването на прехода към всеобщо средно образование, който новата партийна политика налага, изисква да се приведат в съответствие с организацията на учебно-възпитателния процес в новото Единно средно политехническо училище (ЕСПУ) съдържанието, формите и методите на обучение и възпитание в пионерската организация.

Изведено като основен приоритет на партийната политика в областта на образованието, новият тип единно политехническо училище е пряко следствие от настъпилите качествени изменения в икономическия, обществено-политическия и културния живот в България, свързани с повсеместна интензификация във всички области на обществения живот и практика. Реализирането му, според властта, е закономерен процес, подготвен от предходната партийна политика и стратегия за развитието на училището в периода на социализма в България. Ядрото на концепцията за единно средно политехническо училище е превръщането на училищната институция в образователно-възпитателно средище, което да осигурява едновременно високо общо образование и професионализъм, широки политехнически знания, комунистическа идейност и активно отношение към живота, както и смислено приложение на придобитите знания и умения в обществената практика.

Определящото в новите функции, съдържание и организация на единното средно политехническо училище е постигането на новата генерална цел на образованието през периода – многостранното развитие на личността и нейната пълноценна реализация в живота. Многостранното развитие на личността се разбира в социалистическата педагогика като реален процес, а не механичен сбор от знания, способности и дейности на човека. То се осъществява на различно равнище във всички степени и периоди на училището чрез цялата система на учебно-възпитателната работа, пионерската организация и всички останали възпитателни фактори в обществото. Разбира се, не само като равностойно и в единство развитие на рационалното и емоционалното в подрастващите, но и като комплексно хармонизиране на физическото, емоционалното, умственото и духовното развитие и действие на личността. „Чрез реализиране в живота на целта за многостранното развитие без съмнение ще започне да нараства съзнателното отношение към живота, чувството на самодисциплина, ще се повишава индивидуалната и обществена отговорност. Саморазвитието и самодисциплината ще се превърнат във фактор, който постепенно ще започне да доминира над външната трудова, административна или обществената принуда, защото ще се носи от вътрешната необходимост за трудова и творческа реализация.“ (Живкова, Л., 1980: 20-21).

В този контекст преустройството на цялостната учебно-възпитателна дейност е насочено към осигуряване на многостранна и високоефективна ре-

лизация на подрастващите (Въргулев, А., 1971:76). Съгласно Тезисите тази реализацията е и трудова, и духовна, и обществено-политическа и физическа. При нея творческият потенциал на личността се влага за постигане на максимално полезни за обществото резултати.

Предвидената нова цел и структура на учебното съдържание обуславят и организационната структура на ЕСПУ, която включва три взаимно свързани и неделими степени. Първа степен (1 -10 клас) с три периода – начален (1 -3 клас), среден (4 -7 клас) и горен (8 -10 клас); втора степен – година и половина; трета степен – половин година. Първата степен е базовата организационна единица на ЕСПУ. В нея учениците усвояват система от научни знания и интелектуални умения и подходи, формират се в тях мотиви и потребности за умствен и физически труд, придобиват обширна общообразователна и политехническа подготовка, изграждат се интересите и способностите на децата в различните области на труда, техниката, науката и изкуството. Във втората степен подрастващите овладяват основите на определена професия с широк политехнически профил, постепенно навлизайки в реалния производствен процес, на фона на разширяването и задълбочаването на продължаващата общообразователна подготовка. В третата степен се реализира конкретната подготовка на учениците по определената специалност и адаптирането им към отношенията, ценностите и традициите в трудовите колективи. Крайна цел и естествен резултат на цялостната учебно-възпитателна работа в единното средно политехническо училище трябва да е органичното съчетаване на усвояването на знания и развитието на познавателните способности с идейно-мирогледното, нравствено-естетическото и характерологично-волевото изграждане на многостранно развитата личност.

Социална функция, която единното политехническо училище ще осъществява в социалистическата държава, е подготовката на високообразовани, комунистически възпитани, обществено активни изпълнителски кадри, всестранно подготвени за ефективен труд в условията на комплексна механизация и автоматизация, на повсеместна интензификация на дейността във всички области на живота (Мавров, Г., 1985: 50). Посрещаното с известни резерви от обществото, ЕСПУ със задължителното професионално обучение (УПК) не може да изпълни заложените при въвеждането му цели в хода на реализация-

та си. Оказал се не дотолкова успешен, проектът е премахнат непосредствено след демократичните промени в страната ни.

4. Трудовото възпитание и Движението за техническо и научно творчество на децата и юношите

Предизвикателствата пред детската организация, свързани с техническото обучение на младото поколение, стават все по-големи в края на 70-те години на XX век. В специален документ „Задачите на комсомола и младежта за изпълнение решенията на Септемврийския пленум на ЦК на БКП“ (1969 г.) се заявява необходимост от коренна промяна в досегашната работа. От детската организация се изисква „да насочи активно своята дейност към масово развитие на техническата самодейност и сред пионерите, като още по-широко се организират кръжоци, клубове, олимпиади, конкурси, състезания и други форми и средства за техническо обучение на децата.“ (Винаги готов, 1984: 232). Министерството на народната просвета и съответните научни институти е необходимо да съдействат с разработването на комплексни изисквания за техническото обучение на децата.

В този контекст указанията за масово развитие на техническата самодейност и поставянето на работата в „Септемврийче“ на научна основа предпоставят разгръщането на Движението за техническо и научно творчество. Продукт на бурно развиващата се научно-техническа революция в страната ни от края на 60-те години на XX век и приело за основа издигнатия от партията лозунг „българската нация да стане нация техническа, нация комунистическа“, Движението за техническо и научно творчество се превръща в решаващ фактор за техническата и икономическа подготовка на българските деца като бъдещи строители на комунизма и участници в научно-техническата революция. Партията отчита, че обществото е достигнало необходимите условия, в които движението може да бъде разширено и укрепено, като мощно и всеобхватно средство за издигане на техническата култура и формиране на комунистическите добродетели в децата и юношите. Целта е движението да бъде превърнато в общодържавно, всенародно дело и всички държавни и

партийни органи и стопански организации да го подкрепят, съобразно капацитета си.

Особена роля в осъществяването на Движението за техническо и научно творчество се отделя за учителите. Именно те, чрез внедряването на новостите и рационализациите в училище, могат да осъществят планираните реформи в народното образование. Необходимо е да се реформира и научно-техническата извънучебна дейност на пионерите и чавдарчета. Изграждането на единна, стройна и всеобхватна обществена държавна система за техническо и научно творчество на младежта с цел обединяване на различните форми на дейност сред децата, юношите и младежите е новата непосредствена задача (в. Работническо дело“, бр. 146, 25.05.1972 г.).

През следващите няколко години следва бърза реализация на поставените цели за утвърждаването на техническо и научно творчество като приоритет във възпитанието на децата. В Доклад на Деветия тържествен пленум на ЦК на ДКМС по повод 30 години от създаването на Димитровска пионерска организация „Септемврийче“ (септември 1974 г.) се отчита, че това възпитание е важна съставна част от общественно-политическата дейност на организацията. По този начин, възникналите спонтанно в началото на 60-те години на XX в. клубове за техническа и научна самодейност се превръщат в масово движение.

Движението за техническо и научно творчество на младежта (ТНТМ) е масово доброволно движение за подготовка и творческо участие на младежта в усвояване на научно-техническия прогрес и интензификация на общественото производство. Основната цел на Движението за техническо и научно творчество сред децата и юношите е да се формират у тях добродетели като любов към труда, науката и техниката; творчески интереси, технически навици, сръчности и умения; интерес и стремеж към рационализаторство и изобретателство, както и да се издигне тяхната техническа, икономическа и естетическа култура (Столяров, Ю., 1984). С Тезисите на ЦК на БКП за работа с младежта и комсомола (1967), Решенията на Десетия конгрес на БКП и приетата Програма за изграждане на развитото социалистическо общество се дава силен тласък на движението „за по нататъшното му разширяване, укрепване и утвърждаване на мощно и всеобхватно средство за издигане на техническата култура и формиране на

комунистически добродетели в младото поколение, за превръщане на движението в общодържавно, всенародно дело – грижа на цялото общество“ (в. „Работническо дело“, бр. 146, 25.05.1972 г.). Участието на 500 000 чавдарчета и пионери в проявите на VII преглед на ТНТМ, активната дейност на 15 404 научно-технически кръжока и на 1103 клуба са количествен показател за големите усилия на пионерската организация за задълбочаване на интересите у пионерите към науката и техниката и подготовката им за участие в научно-техническата революция в България (Цонева, П. 2021: 188-224). Към 1981 г. в отделните направления на движението за ТНТМ са обхванати 49.47 % от всички пионери и чавдарчета. Нарастването на броя на активните участници в техническото и научното творчество в периода до голяма степен се дължи и на успешното разгръщане на движението „Направи си сам“. Провеждат се и разнообразни инициативи като многобоя „Знам и мога“, играта „Пътешествие в Техноград“, срещи и разговори с рационализатори, състезания по различни професии и др.“ (ЦДА, ф. 1053, оп. 12, а. е. 19, с. 9-10).

Движението за техническо и научно творчество се развива на широка обществена основа, а главен организатор на дейностите е ДКМС. Научното и методическо ръководство се осъществява от Държавния комитет за изследвания и технологии, Министерството на народната просвета и ЦК на ДКМС.

Съгласно принципа за доброволност в движението могат да участват в една или повече форми чавдарчета, пионери, комсомолци и младежи до 30-годишна възраст (с висше образование – до 35). Основната организационна форма за реализиране на познавателната и творческата дейност са клубовете за ТНТМ (Нормативни документи по охрана и хигиена на труда в ученическите научно-технически кръжоци, 1984). Клубовете се изграждат по решение на комсомолските съвети, пионерската организация и партийните комитети и са техни органи. Всеки клуб се ръководи от съвет, който планира и организира дейността му. При всеки клуб се изграждат отделни секции по научно-техническа подготовка, научно-техническо творчество и научно-техническа пропаганда и информация (след 1984 г.) и секции (клубове) „Компютър“ за работа с електронно-изчислителна техника (ЕИТ). Към секциите се изграждат различни школи, кръжоци, творчески колективи и други постоянни форми на дейност.

Съществена характеристика на движението за ТНТМ е използването на диференциран подход. От децата в предучилищна възраст и чавдарчетата се очаква придобиване на начални знания за видовете материали, технически елементи и части; умение да разпознават фигури, тела, обем и цветове, както и елементарни технически сръчности и навици. В малките деца се провокира интерес към техниката посредством технически комплекти, играчки и конструирание с помощта на технически сетове и схеми. Изискуемите знания и умения се разширяват и задълбочават при пионерите и средношколците. От тях се очаква да изучават съвременните постижения на науката и техниката, да участват в създаването на учебно-технически средства, да овладяват основите на техническото моделиране, да се включват в младежки творчески колективи за решаване на практически научно-технически задачи (в. „Работническо дело“, бр. 146, 25.05.1972 г.).

Разбирано като своеобразна школа за труд, творчество и наука, през разглеждания период, движението е едно от основните средства за издигането на трудовата, техническата, икономическата и естетическа култура на подрастващите в България след 70-те години на миналия век (Милчев, Г., 1981). От съвременна гледна точка движението за ТНТМ е една от възпитателните практики, осъществявани през периода 1944-1989 г., която има безспорно непреходен характер и може да послужи като извор на идеи и апробиран опит в областта на научно-техническото възпитание на децата.

5. Взаимодействие на ДПО „Септемврийче“ с други организации при осъществяването на трудовото възпитание

В хода на осъществяване на трудовото възпитание през периода 1944-1989 г, детската организация си сътрудничи и с други организации. Развитие търпят взаимоотношенията между ДПО „Септемврийче“ и Българските професионални съюзи (БПС), кооперативните съюзи и НТС. Превръщането на политехнизма в централна идея за преустройството и развитието на образователното дело през периода повишава очакванията към БПС относно активизиране на взаимоотношенията между организацията, трудовите колективи и териториалните единици (Милчева Г., Е. Генова, 1973). С тяхното съдействие

се решават въпросите, свързани с професионалното насочване и ориентиране на чавдарчетата и пионерите. На професионалните съюзи се разчита за увеличаването броя на пионерските учебно-производствени обединения и осигуряването на вещи наставници, които да формират в подрастващата смяна трудови добродетели и традиции (ЦДА, ф.1053, оп. 13, а. е. 63, с. 136).

6. Заключение

Почти 40 години задачата на управляващата партия е да се „подготвят социалистически личности със солидни знания и способност за творчество, с висока обща култура, с идейно-политически кръгзор и професионална подготовка, с други думи – готовност за участие в общественополезен труд.“ (Живков, Т. 1979:57) Димитровска пионерска организация „Септемврийче“, като пръв помощник на партията и училището през периода 1944-1989 г., използва големите потенциални възпитателни възможности на обществения труд в процеса на „многостранното и всестранно развитие на децата“. Утвърдил се като основно средство за комунистическо възпитание на подрастващото поколение, трудът на децата се свързва със знанията, уменията и навиците придобити в обучението и образованието. Посредством труда знанията се превръщат в съответни научни възгледи и убеждения, развиват се комплексно умствените и физическите сили на децата, техните творчески способности. По този начин се постига интегралната възпитателна задача през изследвания период – формирането на комунистическо отношение към труда. Подготовката на децата за бъдещи строители на социалистическото общество, свързана преди всичко с израстването им като „всестранно развити творчески личности“, според идеологическите представи, е в основата на многообразието от форми, методи и средства, които детската организация използва. Именно заради голямата възпитателна сила на труда комунистическата партия умело използва трудовата дейност като инструмент за идеологическо възпитание и механизъм за контрол върху подрастващите. В този контекст общественополезния труд е една от упражняваните съзнателно през цялото време на съществуване на ДПО „Септемврийче“ практики на

властови контрол, които са част от цялостния процес по превръщането на възпитанието в ефективно въздействие (Паунова, С., 2003: 212).

Литература

Бодра смяна, год. 1, бр. 7

Въргулев, А. (1971) Училището – могъщ идеологически институт. София.

Винаги готов, (1984) Задачите на комсомола и младежта за изпълнение решенията на Септемврийския пленум на ЦК на БКП. София.

Живков, Т. (1979) За развитието на образователното дело в НРБ. София.

Живкова, Л. (1980) Високата мисия на образованието – отговорност пред бъдещето. Доклад пред Първия конгрес на народната просвета. София.

Караиванова, С. (съст) (1982) Методика на възпитателната работа в училище. София.

Мавров, Г. (1985) Съдържание и организация на учебно-възпитателната работа в единното средно политехническо училище – В: Проблеми на обучението и възпитанието в училище. София.

Маркс и Енгелс за образованието и възпитанието. (1959) София.

Милчев, Г. (1981) Ученическото научно-техническо творчество извън нашата страна. София.

Милчева Г., Е. Генова (1973) Работа на училището с трудови и научни колективи. София.

Нормативни документи по охрана и хигиена на труда в ученическите научно-технически кръжоци, (1984).

Павлов Иван, Павлова Ив., Г. Златинова, Димитрова Зл. (1955) Димитровска пионерска организация „Септемврийче“. Учебник за политическите училища. София.

Работническо дело, бр. 146, 25.05.1972 г.

Паунова, С. (2003) Формирането на бъдещия социалистически гражданин (опит върху ДПО „Септемврийче“), Социологически проблеми, кн. 1-2.

Столяров, Ю. (1984) Методика на техническото творчество на учениците. София.

Тезиси на ЦК на БКП за работа с младежта и комсомола (1967).

ЦДА, ф. 1058, оп. 1, а. е. 10, с. 18

ЦДА, ф. 1053, оп. 12, а. е. 19, с. 9-10

ЦДА, ф. 1053, оп. 13, а. е. 63, с. 136

Цонева, П. (2019) Развитие на извънучилищното възпитание в детските организации през периода 1944-1990 г. – В: Професионално образование, т. 21, бр. 4, 351-361.

Цонева, П. (2018) Детските организации и извънучилищното възпитание 1944-1990. – В: Неформалното образование в България 1878-1989. София, 291-332.

Цонева, П. (2021) Антология История на неформалното образование в България. София, 188-224.

Чавдарова, А. (2016) Възпитанието в България през периода 1878-1989 (исторически аспекти). – В: Възпитанието. Съдържателни и процесуални аспекти. София.

д-р Петя Димитрова Иванова

p.ivanova@fp.uni-sofia.bg